

KOMUNITA AKO AUTENTICKÝ DOMOV ČLOVEKA?

EMIL VIŠŇOVSKÝ, Kabinet výskumu sociálnej a biologickej komunikácie, Bratislava

VIŠŇOVSKÝ, E.: Community: An Authentic Home for Humans?¹
FILOZOFIA 62, 2007, No 1, p. 44

The paper confronts two phenomena – home and community – which are of special interest not only for philosophers, but also for sociologists, psychologists, political, social scientists, etc. In what sense is it possible that for an individual community be the most proper and essential space of co-being with others, deserving thus the name of authentic „home“ or, for that matter, a „social home“? To answer this question, the author explores various meanings of community and its metamorphoses in modernity up to our days. The common features of both, home and community, may be defined as security, protection (shelter), closeness of relationships, rootedness, support, commitment, etc. On the other hand there are some problematic features, at least from the standpoint of liberal individuality, such as collectiveness, unity, discipline or even the power of illiberal community over individual. Despite all controversies, community in new visions (communicative, participative) remains the idea to be discussed and searched for.

Key words: Home – Community – Sociality – Individuality – Modernity

Úvod. Človek je bytosť, ktorá potrebuje a hľadá svoj *domov*, nech už je preň týmto domovom čokoľvek: rodný dom, dedina, mesto, krajina, či dokonca celá planéta Zem alebo kozmos. „Otázku, čo je vôbec domov, je veľmi ťažké zodpovedať. Jedni pokladajú za domov krajinu detstva a mladosti, pre iných je domov totožný s vlastňou, alebo sa tu má pri vyslovení ‚domov‘ na myslí spoločenstvo ľudí rovnakej reči, mravov, zvykov a dejiného osudu. Niektorí sa dokonca domnievajú, že domovom možno nazvať ono ‚miesto‘, kde sa človek ‚stretáva‘ s Bohom. Domov je podľa nich Božím darom“ ([4], 29 – 30). Domov však nikdy nebol a ani v súčasnom svete nie je pre človeka čímsi samozrejým, automaticky daným. Naopak, možno súhlasiť s tým, že „situácia bezdomovstva je v istom zmysle prvotná“ a že „mať domov“ znamená dávať svetu ľudský zmysel a ľudsky v ňom byť ([4], 14, 39). Domov, či už ako niečo imaginárne, alebo reálne, je zrejme to, čo si človek musí utvárať a neustále nanovo re-kreovať, a to aj v „dobe, keď sa ľudstvo veľmi široko technicky aj inak veľkomestsky „udomáčuje“ na zemi, v dobe neobyčajného nárastu produkcie a výmeny, v dobe, keď sa takmer celá zem dostáva pod kontrolu človeka, keď veda skúma všetky možné javy od zemského jadra až po vesmír, keď zemský priestor vymedzený človeku sa poznáva čoraz podrobnejšie, práve tu a teraz vzniká – v dôsledku spoločenských okolností – stav, v ktorom človek akoby naraz, ale zato v ohromnej šírke, bolestne cíti stratu domova“ ([4], 29).²

Človek hľadá domov nielen v priestore a čase, ale aj medzi ľuďmi, v spolužití a spo-

¹ Práca na tomto texte bola vykonaná čiastočne v rámci grantu VEGA č. 1/9000/02 a čiastočne v rámci grantu VEGA č. 2/6043/26.

² Stojí za povšimnutie, že tento aj dnes aktuálny životný pocit artikuloval český filozof J. Dubský vo svojich prácach už v rokoch 1963 – 1965.

lubyti s druhými. Takýmto spoločenským domovom človeka, prirodzenou formou jeho spolubytia s druhými je nepochybne *komunita*. „Moderný svet nie je len vekom slobody, individualizmu a rozumu, ale vyznačuje sa aj náklonnosťou k útulnému svetu komunity, spolupatričnosti a solidarity, v ktorom sa jednotlivec môže cítiť doma v inak bezdomovskom a čoraz neistejšom svete“ ([2], 186). Téma komunity – podobne ako téma domova v 60. rokoch – sa dnes znovu stala aktuálnou a diskutovanou vo filozofii, sociológii, politológii a ďalších spoločenských vedách. Príčiny sú naporúdzi: spoločenské, kultúrne a civilizračné pohyby zastrešované takými termínmi ako kríza modernity a prechod k postmodernite, nástup informačnej spoločnosti, globalizácia atď. prinášajú nielen spochybnenie už vžitých istôt – pritom vôbec nie iba tradičných, predmoderných, ale už aj samotných moderných. Vyvolávajú v ľuďoch celkom prirodzene a masovo životný pocit rozkladu a strachu zo sociálnej dezintegrácie, pocit rastúcej straty pôvodnej komunity alebo aspoň jej radikálnej premeny na niečo, čo už komunitu v pôvodnom zmysle veľmi nepripomína.

Zygmunt Bauman začína svoju knihu o komunite, ktorá má výstižný podtitul *Hľadanie bezpečia v neistom svete*, opisom všeobecne pozitívneho významu, či dokonca pocitu, aký sprevádza slovo „komunita“: „Nech slovo ‚komunita‘ znamená čokoľvek, je dobré ‚mať komunitu‘, ‚byť v komunite‘... Kompánia alebo spoločnosť môžu byť zlé, nie však *komunita*. Máme pocit, že komunita je vždy niečo dobré“ ([1], 1). Je to skutočne tak? Je komunita cieľom alebo prostriedkom života jednotlivca? Je naozaj jeho autentickým domovom, v ktorom sa cíti dobre a ktorý ho nielen utvára, ale umožňuje mu aj seberealizáciu? Je spolubytie s druhými v komunite tým pravým ľudským bytím a spolubytím? Odkiaľ pochádza takéto poňatie komunity? A aký typ komunity to všetko umožňuje? Existuje naozaj takéto pravá komunita, alebo je to len naša ilúzia a náš sen?

Potreba a pojem komunity. Čo je komunita³ a prečo ju vlastne človek potrebuje? Len preto, aby využíval výhody, ktoré mu komunitné bytie poskytuje? Len kvôli bezpečnosti a ochrane? Dôvody a príčiny sú zrejme hlbšie.

Ľudské bytie nie je izolované ani čisto individuálne – ľudské bytie je komunitné bytie. Je to spolubytie s druhými a komunita je základnou formou tohto spolubytia (elementárnou podobou komunity je rodina). Otázka nestojí tak, či ľudia majú žiť pospolu, teda či ľudské bytie je spolu-bytie s druhými, ale na akej báze spolu skutočne žijú: či na báze príbuzenských a iných prirodzených a spontánnych zväzkov (osobných vzťahov), alebo na báze racionality, spoločenskej zmluvy a dohody (neosobných vzťahov). Tradičný pojem komunity predpokladá skôr to prvé.⁴

Komunitu môžeme pokladať za autentický spoločenský domov človeka, pretože človek je svojou povahou komunitná bytosť a jeho bytie je komunitné – tým je povedané to isté, ako keď sa povie, že človek je svojou podstatou spoločenská bytosť, aristotelovský *zoon politikon*. Východiskom je tu teda sociálne poňatie individua (pozri [5]), aké nachádzame napríklad už u J. Deweyho [4], ale rovnako aj u súčasných komunitaristov [7].

Potreba komunity nepochybne korešponduje s potrebou človeka mať domov – s po-

---

³ Z lat. *communitas* – spoločenstvo, spoločnosť, zmysel pre spoločenstvo, vľúdnosť, láskavá povaha, družnosť.

⁴ F. Tönnies [10] pokladal osobné vzťahy nezmluvnej povahy za podstatu komunity a za znak odlišujúci ju od spoločnosti.

trebou zakotvenosti, zakorenenosti, potrebou niekam patriť,⁵ mať svoje blízke prostredie, svoj svet, a najmä svojich blízkych ľudí, partnerov, spolupracovníkov ako svoju oporu. Bytie s druhým človekom (viacerými druhými, priateľmi) a bytie pre druhých má však ešte aj inú hodnotu než len bezpečnosť a pocit intímnej blízkosti druhého či druhých. Pojem komunity je oveľa bohatší a obsažnejší. Napríklad v sociálno-politickom zmysle je komunita viac než len spoločné miesto pobytu, inštitúcia či spoločná organizácia každodenného života a spoločná skúsenosť. Je to aj spoločná kultúrna identita, symbolika, spoločné hodnoty a významy, túžby a presvedčenia, participácia, lojalnosť, solidarita a oddanosť, záväzky. Na druhej strane túžba človeka po komunite ako po spoločenskom domove nemusí byť zároveň túžbou po viazanosti, zviazanosti, väzbách, po jednote a zjednotení s druhými, a už vôbec nie po pasívnom prispôsobovaní či podriaďovaní sa druhým. Problémom je teda skutočne otázka, ako v rámci komunitného bytia riešiť slobodu, dôstojnosť, autonómiu a individuálnu sebarealizáciu človeka.

Z. Bauman vysvetľuje, že *pozitívny* význam a pocit z komunity spočívajú v pôžitku, ktorý nám spolubytie s druhými v komunite prináša: komunita je „teplé, útulné a príjemné miesto. Je ako strecha, pod ktorou sa ukrývame pred lejakom, ako ohnisko, na ktorom si zohrievame mrazom skrehnuté ruky“ ([1], 1). Komunita je miesto, priestor, kde je nám všetko známe a blízke oproti cudzote, neistote a nebezpečiu vonkajšieho sveta mimo nej. V komunite sa môžeme uvoľniť, nestriehnu tu na nás žiadne pasce a nebezpečenstvá za rohom, pretože tu niet žiadnych „temných kútov“, všetko tu dôverne poznáme a prijíname ako svoje. V komunite sa stretávame so „svojimi“ ľuďmi, s ktorými si rozumieme a navzájom dôverujeme. Nič nás tu nezaskočí a nikto nepodrazí. Nikto tu nikomu nežičí nič zlé a nechce sa toho ani dopustiť. Každý sa môže na každého spoľahnúť. Všetci si tu navzájom podávajú pomocnú ruku. Nikto nikoho nezosmiešňuje a všetci si navzájom vedia odpustiť svoje prehrešky. Komunita – a iba ona – vie človeku poskytnúť aj oporu a útechu v ťažkých časoch, a to úplne nezištne. Práva a povinnosti všetkých sú tu vyvážené a nikto nemá dôvod na pocit ukrivdenia. Spory a hádky, ktoré tu máme s druhými, nie sú nikdy zlomyseľné a sú vedené vždy z hľadiska spoločného cieľa všetkých, ktorým je vylepšovanie tohto spoločného domova a života v ňom. Kto by nechcel žiť v komunite s takýmito ľuďmi – priateľskými, žičlivými, dobrosrdečnými a dôveryhodnými ([1], 2)? Fenomén komunity má podľa Baumana pre nás taký jednoznačne pozitívny význam práve preto, že stelesňuje všetko, čo nám chýba a po čom túžime, pretože v skutočnosti žijeme v presne opačnom svete. V skutočnosti teda nežijeme v komunite ([1], 3). Komunita nie je náš súčasný svet, ale niečo, čo už bolo a odišlo, prípadne to, čo by ešte len malo nastať a prísť v budúcnosti. Komunita je len iné meno pre „stratený raj“, po ktorom stále túžime, aj keď zatiaľ nie veľmi úspešne. Realita, v ktorej žijeme, je „nekomunitná“, či dokonca „komunita nepriateľská“ ([1], 3).

Na druhej strane máme skúsenosť s „reálnou komunitou“ ako kolektivitou, ktorá skôr od nás viac toho vyžaduje, než nám toho umožňuje: Žiada od nás bezpodmienečnú lojalitu, až poslušnosť. Takáto komunita nie je až taká nevinná alebo len jednoznačne pozitívna, ako sa javí. Za svoju „strechu“ ochrany a bezpečnosti, ktorú nám ponúka, žiada od nás ústupky, ba až obeť. Pripomína nám – a to niekedy dosť nekompromisne –, že je to práve ona, ktorá nám umožňuje žiť, a že teda máme voči nej nezanedbateľné povinnosti. Vlast-

---

⁵ G. Delanty [2] vo svojej vynikajúcej analýze súčasnej problematiky komunity odvodzuje jej potrebu práve z tejto potreby človeka niekam patriť, prináležať.

ne nám pripomína, že žijeme tak, ako žijeme, iba vďaka nej, a teda že vlastne nežijeme iba pre seba, ale aj pre ňu. Za svoj život v komunite musíme zaplatiť daň, ktorej mierou je niečo, čo je nám rovnako drahé ako hodnota komunity samej, a síce hodnota našej vlastnej slobody, autonómie, sebarealizácie, práva byť sebou samým, teda hodnota autenticity ([1], 4). Medzi našou individuálnou autenticitou a naším spolubytím s druhými v komunite existuje teda isté napätie: Ak autenticita znamená „byť sebou samým“ (naše pravé bytie, náš pravý, pôvodný, nefalšovaný život), môžeme byť vôbec autentickí v spolubytí s druhými v komunite, ktorá nás utvára a vyžaduje od nás lojalitu, konformitu atď.? Alebo sa kvôli dobru, ktoré nám komunita prináša, musíme svojej autenticity vzdávať či aspoň hľadať nejaký kompromis?

Bauman dospieva k názoru, že bezpečnosť, ktorú nám komunita poskytuje, a sloboda, ktorú nám redukuje, sú pre nás rovnako významné hodnoty, avšak zatiaľ nikto nenašiel recept na ich vyváženie a zosúladenie. Sú to protiklady, medzi ktorými je napätie a ktoré sa riešia iba vzájomným vybalansovaním, ktoré nie je nikdy ideálne ani absolútne. Rozpor medzi bezpečnosťou a slobodou sa prejavuje v rozpore medzi komunitou a individualitou a z tejto dilemy ťažko môžeme uniknúť. Pre svoj život potrebujeme oboje, a tak musíme túto dilemu neustále nanovo riešiť ([1], 4 – 5).

Postoje ku komunite sú teda rôzne, a to aj v závislosti od toho, ako sa komunita chápe. Jedni sa nechávajú opájať čarom komunity, pocitom, keď sme všetci „svoji“, keď k sebe nerozlučne patríme a je nám spolu dobre atď. Vtedy sa ku komunite a jej príslušníkom správame inak ako k ostatným, „cudzím“ ľuďom. Komunita je „naša“, sme to „my“, ostatní mimo komunity sú „oni“.⁶ U iných môže práve takáto komunita vyvolávať úzkosť, až des, a to neraz aj na základe vlastnej skúsenosti s ňou. Je to totiž stav *dohľadu* (dozoru) komunity nad jednotlivcom a jej tlaku na homogénnosť a uniformitu; stav, keď sa všetci staráme do každého, keď nás nenechajú ani chvíľku na pokoji, keď sa o nás až príliš zaujímajú a chcú nám do všetkého hovoriť, keď nemáme chvíľku len pre seba, keď nemôžeme žiť podľa seba; a vtedy chceme z takejto komunity uniknúť, neraz aj do úplnej samoty či anonymity. Vtedy začíname mať strach z blízkosti druhých, z intimity, alebo sa začíname hanbiť za svoju intimitu a skrývať ju – a znova chceme uniknúť či schovať sa do svojho kúta, kde nám dajú všetci pokoj. Z takejto komunity sa sotva dá slobodne a dôstojne odísť – nielenže nás neopúšťa, ale ani nepustí; dá sa z nej len unikať a uniknúť. Vtedy sa v nás rodí túžba a tendencia žiť bez záväzkov a ich bremena, uniknúť od zväzujúcej intimity, nezaťažovať sa tradičnými väzbami, neviazať sa k miestu pobytu, len voľne dýchať a neviazane sa pohybovať. Takto sa potom môže moderný človek cítiť „doma“ aj v meste a v dave, v anonymite, do ktorej utiekol pred dotieravosťou a doliezavosťou pôvodnej komunity.

Komunita a modernita. Pôvodná komunita bola miestnou (lokálnou) komunitou, v antickom Grécku „polis“ ako protipól „kozmpolis“. Polis znamenala bezprostrednosť, blízkosť, známosť spoločenských vzťahov a spoločenského života, aj ich priehľadnosť, jednoduchosť, pochopiteľnosť. Grécka antická polis nebola len komunitou, ale aj spoloč-

---

⁶ V tomto zmysle môže komunita nadobúdať aj podobu geta, či už nedobrovoľného, alebo aj dobrovoľného, ako upozorňuje Bauman. Za príklad toho druhého môžeme pokladať aj enklávu zbohatlíkov z tzv. „Beverly Hills“ v Záhorskej Bystrici pri Bratislave, ktorá sa správa ako separovaná, uzavretá komunita s vlastnými hranicami, kontrolovaným vstupom, vnútornými pravidlami atď.

nosťou a mestským štátom – na rozdiel od primitívnych barbarských kmeňových spoločenstiev. V gréckej polis ako komunite neboli politické vzťahy, priateľstvo a participácia od seba oddelené; politické tu nebolo oddelené od spoločenského v podobe uzurpácie a monopolizácie politického štátom. Komunita nebola vytlačená z politického života a zatlačená do sféry súkromia, ale život komunity bol verejným životom. Až kapitalizmus odcudzil politické spoločenskému, ako na to poukazovali už Rousseau, Marx, Hegel, Arendtová a ďalší.

Neskôr rímske a kresťanské chápanie komunity prekonávalo hranice polis smerom k univerzálnej, kozmopolitnej, všeľudskej, božej a veľkej komunite. V kresťanskej koncepcii komunity je dominantným motívom zjednotenie a jednota človeka s bohom, ľudskej obce s božou obcou, pričom vzorom je jednotná cirkev. Komunitou sa rozumie vyšší sociálny poriadok, nielen ten ľudsky nedokonalý, vytvorený človekom, takže význam komunity sa posúva od lokálneho k transcendentálnemu poriadku. V takomto chápaní bola komunita považovaná od antiky po osvietenstvo skôr za jadro spoločnosti než za jej protiklad ([2], 8). Komunita nie je len malá miestna spoločnosť či domácnosť, ale skôr typ väzieb vyjadrujúci spoločný každodenný život, bezprostrednosť vzťahov, pocit spolupatričnosti (patriť niekam, k niekomu), priamo zakúšaný “životný svet”, spoločný svet, každodenne prežívaný. Pojem komunity ešte ani na prahu modernity nestál proti pojmu občianskej spoločnosti, zahŕňajúcej ekonomické vzťahy, trh a obchod. Protikladom alebo niečím iným bol len štát. Spoločnosť dlho zostávala ponímaná tiež ako čosi bezprostredne žité a prežívané, teda neodlíšiteľné od komunity – spoločnosť bola komunitou.

Kde a kedy nastal zlom? Nástupom modernity (alebo podľa Marxa či M. Webera – kapitalizmu), ktorá priniesla nielen „zoštátnenie spoločnosti“, ale aj zmenu formy spoločenskosti a spoločenstva z osobnej na neosobnú. Tradičná, predmoderná spoločnosť bola založená na statuse, nie na zmluve, a komunita bola chápaná ako priestorová kategória (H. Maine). Raná a klasická modernita znamenali rozklad komunity ako tradičnej ľudskej vzájomnosti, ba modernita si postavila ako hlavný ideál a hodnotu slobodnú individualitu, ktorej nemôžu prekážať žiadne tradičné putá a väzby. V takýchto podmienkach komunita dokonca prestávala byť prostriedkom rozvoja individua, ktorý sa deklaroval ako hlavný civilizačný cieľ. Tradičná predmoderná (príbuzenská, rurálna a agrárna) komunita sa začala rozpadáť a namiesto nej a jej väzieb nastúpil tlak disciplinujúcej modernej spoločnosti. Napriek tomu, že sa objavoval už aj nový typ komunity – moderná urbánna (mestská) komunita v rôznych formách, ako boli najprv napríklad renesančná a rano-kapitalistická meštiacka komunita remeselníkov a kupcov a neskôr dokonca veľkomestská komunita s jej hlavnými charakteristikami, ako sú anonymita, dočasnosť, neformálnosť atď. –, hlavný prúd myslenia o komunite sa dlho uberal iným smerom. Bolo to prevažne formovanie opozície medzi komunitou a spoločnosťou a poukazovanie na stratu čohosi podstatného a nenahraditeľného pre ľudské spolubytie človeka s človekom. Nielen utopisti, anarchisti a socialisti, ale už romantici a filantropi rôzneho razenia prinajmenšom od konca 18. storočia až po koniec 20. storočia upozorňovali, že niekde sa stala chyba a že tu niečo chýba: pôvodný a tradičný komunitný duch a jeho hodnoty (tohto ducha vyjadruje napr. Rousseauov pojem všeobecnej vôle).⁷ Tak sa stalo dominantným chápanie komuni-

---

⁷ Napríklad predmoderná komunita ako spoločenstvo riadené zvyklosťami, zvykovým (prirodzeným) právom, bola oslavovaná folkloristami (J. Grimm) a romantikmi v Nemecku, ale až vtedy, keď sa pomaly stávala starožitnosťou; v ruskej filozofii zasa vtedy, keď došlo k známemu sporu slavianofilov s tzv. západ-

ty v modernej sociálnej filozofii, ktoré ju kládlo do protikladu k spoločnosti i štátu (sociálnemu poriadku i politickej organizácii) na báze toho, že komunita je spontánne, nezmluvné spoločenstvo, založené na iných základoch a väzbách, než sú spoločnosť a štát.⁸ Vychádzalo sa z toho, že komunita je tá pravá a pôvodná spoločnosť, sociálny domov, ktorý bol s modernitou stratý, ale v budúcnosti bude obnovený. Nostalgia za komunitou sa spájala u jej zástancov s utopickým snom. Idea komunity dokonca slúžila na kritiku modernity a neskôr (v 20. storočí) v podobe mýtu o totálnej komunite na zastieranie totalitarizmu a etatizmu. Na druhej strane ideológovia modernity a kapitalizmu poukazovali na komunitu (tradične chápanú) ako na anachronizmus a zbytočnú záťaž, od ktorej sa treba oslobodiť. Moderný svet podľa nich buď komunitu nepotrebuje, alebo potrebuje iný typ komunity na nových základoch, napr. liberálnu komunitu.

V súhrne však všetky hlavné politické ideológie v etape rokov 1830 – 1989 mali vo svojom programe ideu komunity ako normatívny ideál. Podľa Delantyho ([2], 19 – 20) môžeme rozlíšiť tieto diskurzy o komunite: 1. romantický, vyjadrujúci nostalgiiu za nenávratnou stratou komunity; 2. konzervatívny, nacionalistický a republikánsky, vyjadrujúci túžbu po obnove komunity a presvedčenie, že je to možné, ale v inej podobe, kompatibilnej s modernitou; 3. utopistický, socialistický, komunistický, vyjadrujúci ideál komunity, ktorý ešte len treba dosiahnuť. K nim možno dodať 4. liberálny diskurz, vyjadrujúci presvedčenie o škodlivosti a zbytočnosti tradičnej komunity.

Diskurz o komunite však od 19. storočia nebol len sociálno-politický, ale aj kultúrno-antropologický. Komunita sa vymedzovala ako kultúrny fenomén, záležitosť tradície, morálky a hodnôt. Opozícia komunity a spoločnosti je vlastne len variantom práve vtedy vznikajúcej dichotómie kultúry a spoločnosti, resp. kultúry a civilizácie. V teoretickej podobe tento diskurz na jednej strane zavŕšila, na druhej strane odštartovala sociologická práca F. Tönniesa [10], ktorá pôvodne vyšla v roku 1887. Podľa Tönniesa je komunita živá a organická pospolitosť, kým spoločnosť je vykonštruovaná a mechanická; prvá je spontánna, druhá formálna a racionalizovaná. Moderná spoločnosť ako protiklad komunity sa vyznačuje individualizmom, racionalizmom, utilitarizmom, vypočítavosťou, chamtivosťou, egoizmom, súťaživosťou, dôrazom na zmluvné vzťahy, zisk, výkonnosť a na spoločenské vzťahy len ako na inštrument alebo vedľajší produkt podnikania atď. Táto jeho predstava o tradičnej komunite v mnohom vychádzala z antropologického výskumu primitívnych národov (napr. E. E. Evans-Pritcharda) a kľúčovú rolu pripisovala kultúre ako faktoru stability a integrácie komunity.⁹

Komunita a individualita. Filozoficky je problém komunity pendantom moderného problému individuality (individualizmu). Nemožno ich riešiť oddelene, hoci klasický

---

níkmi: tí prví tradičnú slovanskú komunitu oslavovali ako spoločenstvo spontánnej kooperácie, konsenzu a súladu, tí druhí poukazovali na to, že komunitný život je primitívny, neslobodný, špinavý, nevedomý, konzervatívny, zatuchnutý, ubitý a pod.

⁸ Výnimkou medzi filozofmi bol napríklad Hegel, ktorý úlohu štátu chápal pozitívne ako jeho zjednotenie s občianskou spoločnosťou; v štáte teda videl naplnenie aj ideálu komunity. Štát je „super-komunita“, „komunita komunit“, najuniverzálnejšia komunita. Komunita bez štátu je neúplná, nezavŕšená, nenaplnená. Modernita zlyháva v naplnení ideálu komunity ako mravného ideálu a mravnej spoločnosti, čo môže vyriešiť iba štát.

⁹ Toto poňatie Tönniesa však odmietol už E. Durkheim, ktorý načrtnol pojem modernej komunity ako novej oproti tradičnej. Pozri napr. jeho prácu *Společenská dělba práce*. Brno: CDK, 2004, ktorá pôvodne vyšla v roku 1893. Durkheim už v roku 1889 publikoval kritickú recenziu na Tönniesovu prácu.

moderný liberalizmus tak postupoval.¹⁰ Inými slovami, ide tu o problém bezpečnosti a slobody, závislosti a nezávislosti človeka. Komunita je pojem, ktorý v poňatí romantikov, tradicionalistov, ale aj utopistov a socialistov i súčasných komunitaristov stojí proti individualizmu a liberalizmu a akoby vylučuje možnosť sebarealizácie individua a vynucuje si iba jeho podriadenie. Položme otázku priamo: Nie je možná liberálna komunita? Išlo by o komunitu, ktorá spojí liberálny ideál slobody človeka s komunitaristickým ideálom istoty a bezpečného domova pre človeka; komunitu, ktorá by nebola iba konzervatívna, ale aj flexibilná, schopná vývoja, zmeny a adaptácie; dobrovoľná, teda slobodná, nie autoritatívna atď. Je taká komunita možná?

Nech je to akokoľvek, súčasný diskurz o komunite by mohol byť znamením, že prekonávame modernú éru s jej rigidnou opozíciou medzi jednotlivcom a komunitou, resp. spoločnosťou. Túžba po komunite (ako ciele a zmysle ľudského života) môže byť aj prejavom emocionálnej stránky ľudskej prirodzenosti, výrazom faktu, že nie sme o nič menej *animal emotionale* než *animal rationale*. Avšak návrat k nejakej forme predmodernej komunity nie je len snom, ale aj utópiou. Skôr by sme sa mali usilovať využiť výsledky modernity na to, aby sme vytvorili *nový typ komunity*, ktorá by nebola ani primitívna, ani individualistická. Mohli by sme ju nazvať – hoci pre ortodoxných liberálov či komunitaristov paradoxne – *liberálnou komunitou*, ktorá by nebola ani púhym cieľom pre jej príslušníkov, ktorí jej slúžia a obetujú sa pre ňu, ale ani púhym prostriedkom ich individuálneho rozvoja a sebarealizácie. Preto s novým poňatím komunity sa nevyhnutne spája aj nové poňatie individua. Jedným z inšpiračných zdrojov takéhoto poňatia komunity aj individuality v ich jednote je sociálna filozofia amerického pragmatizmu.¹¹ Ako napísal jeden z jeho súčasných predstaviteľov John J. Stuhr, „spoločenstvo je pravou komunitou len do tej miery, do akej jeho členovia vedome zdieľajú mnohé rozmanité záujmy a plne a slobodne interagujú s ďalšími spoločnosťami. Spoločnosť je komunitou len vtedy, keď jej členovia tvorivo zdieľajú ideály a starostlivosť o sebarealizáciu každého a aktívne participujú na tých spoločenských silách, ktoré určujú ich životy. Vtedy je každý budúci rozvoj komunity skôr identický so skutočným rozvojom individuí ako individuí a členov komunit, nie jeho protikladom. Komunita a individualita sú dve strany tej istej mince” ([8], 238).

Čo je však táto „minca“, ktorej dvoma stranami sú komunita a individualita? Ono tvrdenie by sme nemali pokladať za tézu o identite, podľa ktorej „my“ ako reprezentácia komunity je plne identické s „ja“ ako reprezentáciou individuality alebo podľa ktorej komunita a individualita sú svojím obsahom totožné, pretože komunita formuje individualitu a individualita je a môže byť len taká, aká je komunita, z ktorej vyšla. Skôr ide o to, že pravá komunita, t. j. spoločnosť individuí, ktoré je nadané bohatou rozmanitosťou individuálnych foriem života, schopných navzájom komunikovať a obohacovať sa, ako aj prispievať k vytváraniu unikátneho celku, nemôže existovať bez toho, aby vytváralo spo-

---

¹⁰ Postoje ku komunite sú rôzne, a to aj diametrálne odlišné. Napríklad pre súčasných libertariánov je komunita synonymom totality, autority, neslobody jednotlivca atď. Je zaujímavé, že podobné negatívne stanovisko vyjadril aj filozofický antropológ H. Plessner v pomerne málo známej práci z r. 1924 *Hranice komunity*.

¹¹ Pozri napríklad: Campbell, J.: *The Community Reconstructs* (Urbana and Chicago: University of Illinois Press 1992); Green, J. M.: *Deep Democracy* (Lanham: Rowman and Littlefield 1999); Lachs, J.: *Community of Individuals* (New York: Routledge 2002) atď. Podobnú koncepciu komunity predložil aj sociológ A. Etzioni, ktorý vo svojej práci *The Spirit of Community* (New York: Crown 1993) rozvíja ideu rovnováhy medzi právami a povinnosťami.

ločenský priestor pre skutočnú individualitu, t. j. jedinečné a tvorivé Ja, a naopak. Takže by sme mali prestať uvažovať o komunite výlučne z hľadiska jednoty a zjednocovania a o individualite ako o diverzifikácii, ktorá komunitu iba narúša. Vnútorne väzby v rámci komunity nemusia znamenať iba rovnakosť a homogenitu všetkých jej členov a ich vzťahov. „Dobrá komunita“ ako liberálna komunita poskytuje dostatočný priestor pre sebayjadrenie a sebarozvoj jej členov, t. j. pre pluralitu a heterogenitu ich foriem života. Pod onou pomyselnou „jednou mincou“ môžeme teda rozumieť jeden spoločenský priestor pre sebakreáciu indivíduí a zároveň pre rozvoj samotnej komunity. Tým, že poskytuje možnosti na sebakreáciu jednotlivcov, komunita zároveň vytvára nevyhnutné podmienky pre svoju vlastnú kreáciu ako životaschopnej komunity. Mali by sme preto uvažovať o komunite aj z hľadiska indivíduí, a nielen o indivíduách z hľadiska komunity: Komunita nie je samoúčelom; cieľom je dobrý život každého z jej príslušníkov; avšak ani indivíduá nie sú cieľom samým pre seba, ale za zmysel ich úsilia možno pokladať to, čo si navzájom odovzdávajú a čo vytvárajú jeden pre druhého. Takto sa môžeme vyhnúť aj uvažovaniu o komunite a indivíduách ako o prostriedkoch vzájomného rozvoja a šťastia: Komunita nevďačí za svoju životaschopnosť a možnosti nikomu inému než svojim členom a indivíduá zasa za svoje podmienky života tej istej komunite, ktorú utvárajú svojou činnosťou. Mali by sme prestať uvažovať o vzťahu komunity a individuality v tomto tradičnom kontexte prostriedkov a cieľov. Komunita nie je ani cieľom samým osebe, ani prostriedkom dosiahnutia iných cieľov, pretože je jedným i druhým. Je cieľom v tom zmysle, že poskytuje „teplo spoločenského domova“ svojim príslušníkom, ale je prostriedkom v tom zmysle, že poskytuje najlepšie miesto pre ich rozvoj. Ak by bola len prostriedkom, vytvárala by hrubý individualizmus. Ak by bola len cieľom, formovala by jednotlivcov bez vlastných záujmov a sebavedomia. Pravá komunita nie je nepriateľom individuality a pravá individualita nie je nepriateľom komunity. Jednotlivci, ktorí sú si vedomí významu komunity, si rovnako uvedomujú, že významom ich vlastnej sebarealizácie je prinášať niečo hodnotné druhým.

Mimoriadne hodnotné je to, že komunita dáva jednotlivcom po emocionálnej stránke pocit príslušnosti k „my“ – pocit, že človek nie je osamelým bežcom, ale príslušníkom istého ľudského celku, ktorý ho môže podporiť a podržať, na ktorý sa môže spoľahnúť, v ktorom sa môže cítiť bezpečne a isto, pretože ostatní členovia komunity mu neublížia. Tento pocit v sebe obsahuje aj pocit vďačnosti a zaviazanosti, oddanosti, avšak to by nemalo byť prekážkou individuálnej autonómie a sebakreácie.¹² Vďaka blízkosti emocionálnych väzieb, intímnych vzťahov a autorite komunity, resp. jej predstaviteľov, sa môžu hranice takejto oddanosti javiť ako neobmedzené. Za istých okolností (napr. v ohrození alebo počas vojny) môže byť požiadavka komunity na takúto oddanosť a sebaobetovanie sa v mene komunity takmer bezpodmienečná, čo by však v žiadnom prípade nemalo slúžiť ako pravidlo alebo norma. Požiadavka komunity „My ťa chránime, preto nás musíš bezpodmienečne poslúchať“ by sa mala preformulovať na požiadavku participatívnosti: „Chránime sami seba, preto mi dovoľte aktívne participovať na vlastnej sebaobrane“. Participácia je rozhodujúca pre sebakreáciu tak komunity, ako aj individuality. Avšak takáto participácia je obvykle skôr ponukou zo strany jednotlivcov než dopytom zo strany komunitných autorít.

---

¹² V tomto kontexte sa javí ako produktívny pojem duálneho subjektu, tvoreného „Ja“ a „Mnou“, s ktorým prišiel sociálny pragmatista George Herbert Mead vo svojej klasickej práci *Mind, Self and Society* (1934).

Bolo by omylom myslieť si, že existuje iba jeden typ ľudského spoločenstva, ktorý si zaslúži názov „komunita“. Bez nároku na akúkoľvek typológiu môžeme rozlíšiť rôzne typy komunít v závislosti od typu ich vnútorných vzťahov: Môžu to byť tradičné (predmoderné), moderné a postmoderné komunity; autoritárske, liberálne a anarchistické komunity; aristokratické, totalitárske a demokratické komunity atď.¹³ Ide o ideál komunity, ktorý prekonáva falošné či zastarané dichotómie jednoty a rozmanitosti, cieľa a prostriedkov, spoločného a rozdielneho, poslušnosti a participácie a ktorý sa pokúša načrtnúť novú koncepciu významu komunity, ktorá nestojí, ani vyššie, ani nižšie voči významu individuality a *vice versa*.

Záver. Aká je teda súčasnosť a budúcnosť komunity? Jedným slovom: zložitá. Diskurz o komunite je však obnovený a je zaujímavý, hoci ešte v mnohom zaťažený starými a tradičnými prístupmi, konzervatívnym či idealizujúcim chápaním komunity ako teplého domova, ktorý nás chráni a ktorému máme z vďaky obetovať svoju identitu aj individualitu atď. Avšak aj pojem komunity sa mení tak, ako jej samotná reálna povaha, a dnes je zrejmé, že popri hľadaní tohto komunitného domova, ktorý sa predsa len ukazuje byť autentickou ľudskou túžbou a potrebou, potrebujeme aj nový pojem komunity.

Problematika komunity ako autentickej formy spolubytia človeka s človekom nadobúda v súčasnosti nové kontexty a dimenzie. Komunita určite nie je anachronizmom, ale aj dnes prítlačivou hodnotou. Komunita je jednou z foriem sociality (spoločenskosti a pospolitosti), ktorá nestráca svoj význam. Aj keď je naša doba dobou neistoty, ktorá nanovo nastoľuje aj otázku komunity, jej možností a funkcií, diskurz o kríze, či dokonca zániku komunity je možné prekonať hľadaním nových prístupov. Napríklad podľa Delantyho [2] komunita vôbec nemusí byť len konzervatívna a statická – môže byť aj flexibilná a slobodná ako viaceré formy spolupatričnosti a zakorenenosti. Podoba a forma komunity a jej usporiadanie nemusia byť raz navždy dané, teda nostalgia za komunitou nemusí byť iba nostalgiou za starým. Komunita je vlastne náš ľudský produkt, naša „konštrukcia“, a teda komunita bude len taká, akí sme my sami (čím sa stiera zásadný rozdiel medzi komunitou a spoločnosťou, ktorý sám bol dosť vykonštruovaný). Tradičný pojem komunity je statický a prevažne konzervatívny. Preto Delanty navrhuje nový „komunikatívny pojem komunity“,¹⁴ ktorý je dynamický, inovatívny a kreatívny. Tradične komunita najmä potvrdzovala, stabilizovala, integrovala a legitimizovala spoločnosť, „posttradičný“ pojem je transformatívny. Nový typ komunity, ktorý tento prístup načrtáva, nechápe komunitu len ako alternatívu modernity a záchranu pred jej chorobami, ale je výzvou k protestom, je disentom, nesúhlasom, odporom. Takáto koncepcia komunity však nie je normatívna a ideologická, ale konštruktívna, projektívna a dynamická, pričom ústrednú rolu v nej hrajú sociálna komunikácia a sociálne konanie. Takáto koncepcia umožňuje aj prekonanie starej dichotómie individuality a komunity, pretože chápe komunitu ako otvorenú, ako skôr vytváranú než danú a zdedenú; jej cieľom nie je len udržiavanie (a už vôbec nie za každú cenu), ale tvorba a reprodukcia, ktorá je funkčná. Slovom, načrtáva sa tu komunita, ktorá

---

¹³ Pokiaľ ide o prevládajúci typ komunity v rámci slovenskej kultúry, ide stále o predmodernú komunitu s takými charakteristikami ako konzervativizmus, autoritatívnosť, silné väzby, odpor k zmene, tradicionalizmus a pod. Na dosiahnutie toho, čo nazývame „liberálnou komunitou“, treba zrejme ešte vykonať mnoho sociálnej práce.

¹⁴ Inšpiráciou pojmu „komunikatívnej komunity“ je Habermasova teória komunikatívneho konania.

existuje vďaka sociálnemu konaniu a komunikácii, nie je tvorená pevnými štruktúrami ani hodnotami a inštitúciami, ale je dobrovoľne konštruovaná v sociálnej komunikácii.¹⁵ Je to komunita, ktorá však nie je čistou myšlienkovou konštrukciou, ale zodpovedá podmienkam súčasnej „tekutej modernity“ (Z. Bauman) či postmodernity, kde staré pevné sociálne štruktúry strácajú svoje pevné formy, hranice atď. Človek dnes nemusí a ani celkom dobre nemôže patriť iba k jednej jedinej komunite; môže súčasne patriť k viacerým. Postmoderná komunita je oveľa „farebnejšia“, rozmanitejšia než tradičná predmoderná, ba dokonca aj moderná komunita. Je to komunita bez nátlaku [9],¹⁶ oveľa voľnejšia, hoci je to komunita bez tradičnej identity, spriaznenosti, blízkosti či príbuznosti. Príkladmi takýchto komunit sú rozmanité súčasné náhradné a zástupné komunity, dočasné (instantné) komunity, „záchytné“ komunity, neposkytujúce dlhodobé, ale len prechodné vzťahy bez dôsledkov a záväzkov, estetické „komunity vkusu“ atď., ale najmä globálne a virtuálne komunity. Pravda, to celkom nerieši problém komunity pre ľudí, ktorí hľadajú aj „etické“ komunity v zmysle podpory, opory, bezpečia a „ľudského tepla“, čo môže poskytnúť len „autentický domov“.

LITERATÚRA

- [1] BAUMAN, Z.: *Community. Seeking Safety in an Insecure World*. Cambridge: Polity Press 2001.
- [2] DELANTY, G.: *Community*. London and New York: Routledge 2003.
- [3] DEWEY, J.: *Rekonštrukcia liberalizmu*. Bratislava: Kalligram 2002.
- [4] DUBSKÝ, I.: *Per viam*. Praha: Torst 2003.
- [5] JENKINS, R.: *Social Identity*. London and New York: Routledge 1996.
- [6] MARTIN, P.: Community and Identity in Cyberspace: An Introduction to Key Terms and Issues. In: *Human Affairs*, 14, 2004, 2, s. 116 – 125.
- [7] MULHALL, S. – SWIFT, A.: *Liberalism and Communitarianism*. Oxford: Blackwell 1996.
- [8] STUHR, J. J.: *Genealogical Pragmatism*. Albany: SUNY Press 1997.
- [9] TAME, CH. R.: Co-operation Without Community. In *Philosophical Notes*, No. 11, www.libertarian.co.uk
- [10] TÖNNIES, F.: *Community and Society*. New York: Harper and Row 1963.

prof. PhDr. Emil Višňovský, CSc.
 KVS BK SAV,
 Dúbravská cesta 9
 813 64 Bratislava
 SR

¹⁵ Ďalším perspektívnym pilierom nového typu posttradičnej komunity by popri habermasovskej komunikácii mohla byť aj deweyovská participácia. Nejde totiž len o združovanie, spoločovanie, spájanie sa do pospolitostí, ale o to, aby komunita bola samosprávna. Samospráva predpokladá príspevok a aktivitu, ale aj uznanie suverenity každého individua – nie je teda v rozpore s individuálnou slobodou, hoci nie je individualizmom.

¹⁶ Ako upozorňujú liberáli, komunita sa často idealizuje alebo sa ospravedľňuje jej tlaky na individuum. Treba si však uvedomiť, že tak, ako je možné hľadanie komunity bez nátlaku (násilia), je možná aj kooperácia bez komunity. Komunita a kooperácia nie sú inkluzívne, môžu byť aj exkluzívne – komunita nemusí zahŕňať nevyhnutne kooperáciu a naopak. Napríklad patriarchálna a autoritatívna komunita je príkazným, nie kooperatívnym poriadkom.